



## Musiqqa san'ati o'qitish tizimida Lui Brayl shriftini qo'llanilishi va metodikasi.

O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi qoshidagi Botir Zokirov nomidagi o'zbek milliy Estrada instituti Estrada cholg'u ijrochiligi kafedrasii II kurs magistri  
Rustamova Fotima

### Annotatsiya.

#### Brayl musiqasini o'rganish

Brayl musiqasini o'rganish odatda bosma musiqaga qaraganda osonroq yoki qiyinroq emas. Ko'zi ojiz musiqachilar Brayl alifbosida o'qishni o'rganishdan musiqqa o'qishni o'rganayotgan ko'rish qobiliyatiga ega musiqachilar kabi imtiyozlarga ega bo'ladilar. Ko'zi ojiz musiqachilar adabiy Brayl alifbosini o'qish malakasiga ega bo'lganlarida Brayl musiqasini o'rganishni boshlashlari mumkin.

**Kalit so'zlar:** musiqqa, brayl, ritm, ohang.

#### Brayl musiqasini o'rgatish

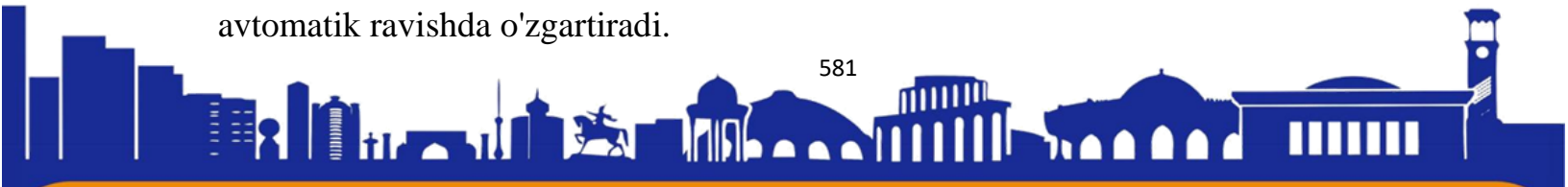
Yangi boshlanuvchilar uchun bosma musiqqa kabi yangi boshlanuvchilar uchun Brayl musiqasi juda oddiy. Brayl musiqasidan bexabar musiqqa o'qituvchilari Brayl musiqasi notasi asoslarini osongina o'rganishlari va Brayl musiqasini o'rganayotgan talabdan bir-ikki qadam oldinda bo'lishlari mumkin. Chop etish texnikasi bo'yicha ba'zi mashhur kitoblar brayl versiyasiga ega, shuning uchun ikkala kitob ham yonma-yon ishlatilishi mumkin.

#### Brayl alifbosiga musiqqa tarjimasi

Ba'zi janrlar uchun, har bir asbob uchun ko'plab standart asarlar Brayl alifbosida yozilgan. AQShda ularni Kongress kutubxonasi Milliy kutubxona xizmati (NLS) (malakali shaxslar uchun bepul) va boshqa joylardan olish mumkin. Aksariyat mamlakatlarda milliy kutubxonalar ham mavjud.

Biroq, ko'rish qobiliyati past bo'lgan ko'plab musiqachilar ilgari transkripsiya qilinmagan musiqaga muhtoj. Qo'shma Shtatlar, Kanada, Buyuk Britaniya va boshqa ko'plab mamlakatlarda brayl transkriptorlari tarmog'i bunday musiqalarni transkripsiya qiladi.

Yana bir variant - brayl chiqishi bilan kompyuter musiqqa tizimidan foydalanish. Ushbu dasturlarning aksariyati bosma notalarni (musiqqa yozuvlarini) Brayl alifbosiga avtomatik ravishda o'zgartiradi.





ISSN (E): 2181-4570

### Ohang va ritm

Yuqoridagi Brayl musiqa jadvalining Eslatmalar bo'limida ko'rsatilganidek, har bir belgi kontekstga bog'liq bo'lmagan balandlik va ikkita ritmik nota uzunligini tanlashni ko'rsatadi. Masalan, 1, 4, 5 nuqtalar asosiy C shaklini ifodalaydi, bu sakkizinchi nota (quaver) yoki ancha kam uchraydigan 128-notadir. Har bir ritm belgisi qiymatini ikki barobarga oshirishi aytiladi; 8-notalar 128-notalarga, chorak notalar (iplar) 64-notalarga, yarim notalar 32-notalarga, butun notalar 16-notalarga (yarim kvavers) mos keladi. Yangi boshlanuvchilar birinchi navbatda eng keng tarqalgan ritmik qiymatlarni o'rganadilar (sakkizinchi, chorak, yarim va butun notalar). Ilg'or foydalanuvchilar uchun ritmik noaniqlik yo'q, chunki kontekst, shu jumladan vaqt belgisi va chiziqli chiziqlar mo'ljallangan ritmik ma'noni aniq qiladi. Misol uchun, faqat 1, 3, 4 nuqtalari (butun yoki 16-qoldiq) bo'lgan belgini o'z ichiga olgan 4/4 vaqt o'lchovida bu faktlar belgi butun dam olish ekanligini aniq ko'rsatadi.

### Oktava belgilari

Birinchi notaning oldiga uning oktavasini va kutilmagan o'zgarish vaqtini bildirish uchun oktava belgisi qo'shiladi. Masalan, 4-oktava o'rtada C dan boshlanib, o'rta C dan yuqori B gacha ko'tariladigan oktavadir. Birinchi oktavadan aniq ko'tariladigan kuy, agar bosqichma-bosqich harakatlantirilsa, ikkinchi, uchinchi va to'rtinchi oktavalarga o'tishi mumkin. qo'shimcha oktavalarni talab qiluvchi belgilar. Qoida shundan iboratki, aksini ko'rsatuvchi oktava belgisi bundan mustasno, notalar 6, 7 yoki oktavada emas, balki unison/o'zgarishsiz, 2 yoki 3-o'rinda harakatlanadi.[8] Misol uchun, quyidagi 5-oktavada tugaydigan doimiy yuqoriga ko'tariladi:

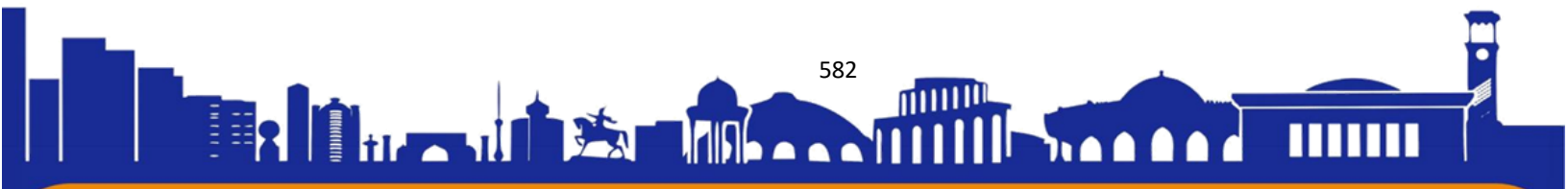
Oktava 2 C C D E F G A B C D E F G A B C D E F G A B B C C

4 va 5-qoidalar ancha konservativdir. Aksini bildiruvchi oktava belgisi bundan mustasno, 4 yoki 5-notadagi har qanday melodik sakrash avvalgi nota bilan bir xil oktavada qoladi[9]. Masalan, bu har doim 2 oktava ichida qoladi:

2-oktava C G D A E B F C G D A E

Oktava belgilaridan foydalanilganligi sababli Brayl musiqasida kalit belgisi shart emas. Ba'zan ko'rish qobiliyati past musiqachiga notaning har bir tafsilotidan xabardor bo'lishi uchun nota kaliti belgilari (bas kaliti, yuqori darajali kalit va boshqalar) beriladi.

### Musiqiy nota yozuvi





ISSN (E): 2181-4570

“Dim”, “kresk” yoki “rit” kabi musiqiy belgilar nota va ritm chizig‘iga kiritiladi va ularni notalar, oktavalari va boshqa musiqiy belgilardan farqlash uchun har doim “so‘z belgisi” (nuqtalar) oldidan qo‘yiladi. 3, 4, 5).

Sharhlar ikkita nota orasidagi xiralik belgisi yoki nutqi buzilgan notalar guruhini o‘rab turgan qavslar bilan ko‘rsatilishi mumkin.

Stakkato yoki tenuto kabi musiqiy belgilar odatda ular ta‘sir qiladigan nota yoki akkord oldiga qo‘yiladi. Stolda ko‘rsatilgan musiqiy belgilar C chorak notasini o‘zgartiradi (1,4,5,6-bandlar).

“Musiqiy chiziqcha” satr keyingi qatorda davom etishini bildiradi (bu brayl musiqasida bosma musiqaga qaraganda tez-tez uchraydi).

“So‘z apostrofi” so‘z keyingi qatorda davom etishini bildiradi.

#### Takroriy belgilar

Brayl musiqasi juda og‘ir bo‘ladi. Shu sababli, sahifalarni aylantirish, ball hajmi va bosib chiqarish xarajatlarini kamaytirish uchun musiqa bosib chiqarishga qaraganda ancha kengroq bo‘lgan takrorlanuvchi belgilar tizimi mavjud.

Takroriy belgi (nuqta 2, 3, 5, 6) bosilgan satr belgisi sifatida ishlatiladi. urish, yarim o‘lchov yoki to‘liq o‘lchov takrorlanishi kerakligini ko‘rsatish uchun.

Bundan tashqari, Brayl musiqasi ko‘pincha "bu erda 2-chi qatorni takrorlash" yoki "bu erda 5–7-chi qatorlarni takrorlash" kabi ko‘rsatmalarni o‘z ichiga oladi. Bular tez-tez ishlatiladigan takrorlash belgilari va birinchi va ikkinchi tugashlarga qo‘shimchadir.

#### Xodlarda kontrapunktal chiziqlar va akkordlar

Nota yozuvidan farqli o‘laroq, Brayl musiqasi chiziqli formatda. Shuning uchun, qarama-qarshi nuqta, chiziqlar va akkordlarni ko‘rsatish uchun (shtabda bir vaqtning o‘zida bir nechta notalar ijro etilganda).

Davlat ichidagi kontratseptsiya vositalarining mustaqil yo‘nalishlari to‘liq yoki qisman kelishuv orqali belgilanadi. Kontrapunktur liniyalarining birinchisi, keyin ikkinchisi tegishli belgilarga kiritilgan. Tegishli belgilar bir vaqtning o‘zida ikkita chiziq o‘ynash kerakligini ko‘rsatadi.

#### Intervalli belgi

Gomofonik akkord bo‘limlari intervalli belgilar yordamida yoziladi. Masalan, “chorak nota-C, 3-chi, 5-chi” deb yozish C-dan 3 va 5-o‘rinli notalar bilan birga C-ni o‘ynashni, C-E-G akkordini chorak nota uzunligiga aylantirishni anglatadi. Intervallar

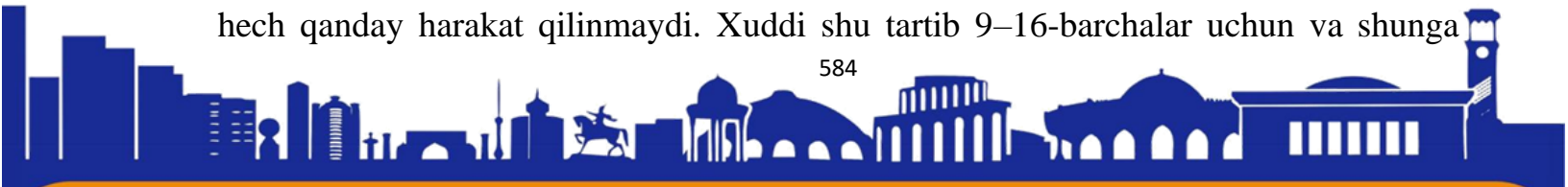




yozuvini o'qish biroz murakkablashadi, chunki ba'zi stavkalar pastdan yuqoriga notadan foydalanadi (har bir akkordning eng past notasi ko'rsatiladi va intervallar shu notadan yuqoriga o'qiladi), ba'zilar esa yuqoridan pastga notadan foydalanadi (yuqori nota). har bir akkord). akkord ko'rsatiladi va intervallar berilgan notadan boshlab sanaladi). Zamonaviy konventsia ildiz notasini (bosh chizig'i yoki ohang chizig'ini) belgilash va kerak bo'lganda intervallarni u yerdan oshirish yoki kamaytirishga imkon berishdir. Misol uchun, ko'pchilik pianino kompozitsiyalarida chap qo'l pastki notani aniqlaydi va intervallar pastdan yuqoriga, o'ng qo'l esa yuqori notani o'rnatadi va intervallar yuqoridan pastga qarab ketadi. Ko'pgina eski ballarda barcha ustunlar pastdan yuqoriga o'qiladi yoki barchasi yuqoridan pastga o'qiladi. Ko'pgina ballarda intervalli belgining yo'nalishini ko'rsatadigan eslatma mavjud. Biroq, ba'zi eski ballarda yo'nalish kontekstdan aniqlanishi kerak. An'anaga ko'ra, in-akkordlar intervallarni belgilash bilan bir xil yo'nalishda beriladi. Shunday qilib, muvofiqlikni o'rganish qaysi o'qishni qo'llash mumkinligini aniqlashning kalitidir.

#### Turli xil shriftlar bilan ishlash

Chop etilgan musiqa ko'pincha ustunlarga yoziladi. Masalan, pianino musiqasi odatda grand shtabni tashkil etuvchi ikkita musiqaga yoziladi: biri trebl kaliti uchun (sopranolar foydalanadi) va ikkinchisi bass nota kaliti uchun. Standart xor asarlari, asosan, torli kvartet musiqasida bo'lgani kabi, ular bir-biriga mos kelmaydigan yoki bir-biriga mos keladigan joylarda qo'llaniladi (alto va/yoki tenor kalitlari eng ko'p qo'shiladi). Bir vaqtning o'zida o'ynaydigan turli stavkalardagi notalar vertikal ravishda hizalanadi. Brayl musiqasining chiziqli tabiati va ko'r musiqachi odatda bir vaqtning o'zida faqat bitta xodimni o'qiy olishi sababli, musiqaning murakkabligi va boshqa fikrlarga qarab bir nechta novdalar bir necha usul bilan ishlanadi. Bar-yuqorida-bar formati bosma musiqaga eng o'xshash bo'lib, yuqori chiziqda o'ng qo'l yozuvi va pastki qatorda chap qo'l yozuvi mavjud. O'ng va chap qo'llar o'rtasida ma'lum darajada vertikal hizalanish saqlanadi. Ko'p hamkorlik qiluvchi musiqa bilan ishlashning boshqa usullari: line-on-line formati, bo'lim-bo'lim formati; paragraf uslubi; va ustunlar formati. Qoida tariqasida, ular sahifada kamroq joy egallaydi, ammo novdalarni bir-biriga qanday ulashni hal qilish uchun musiqachidan ko'proq harakat talab etiladi. Misol uchun, bo'lim-bo'lim formatida yozilgan pianino partiturasida o'ng qism birinchi 8 shtrix uchun, keyin esa chap tomonda yozilishi mumkin. Qismlarni tekislash uchun hech qanday harakat qilinmaydi. Xuddi shu tartib 9–16-barchalar uchun va shunga







o'xshash, bo'limma-bo'lim, ball davomida bajariladi. Ko'zi ojiz musiqachi bir qismni faqat o'ng qo'li bilan, so'ngra faqat chap qo'li bilan o'rganadi va yodlaydi, so'ngra yodlash orqali qo'llarni birga ishlaydi va bu qismlar bir-biriga qanday mos kelishini aniqlash uchun Brayl yozuvidagi turli joylarga ishora qiladi. Tarjimonning eslatmasi ko'pincha ishlatiladigan formatni belgilaydi. Biroq, ko'plab eski va murakkabroq ballar uchun format musiqa va kontekstni o'rganish orqali aniqlanishi kerak.

#### Brayl musiqa variantlari

Yillar davomida turli mamlakatlarda Brayl musiqa amaliyotida ko'plab kichik farqlar paydo bo'ldi. Ba'zilar interval yoki musiqiy nota uchun boshqa standartni afzal ko'rishdi yoki kamroq tarqalgan notalar uchun turli kodlardan foydalanishdi. Brayl musiqa kodini standartlashtirish bo'yicha xalqaro sa'y-harakatlar 1997 yil Brayl musiqa kodida umumlashtirilgan va Brayl musiqasi notatsiyasining yangi xalqaro qo'llanmasida (1997) batafsil bayon qilingan yangilanish bilan yakunlandi. Biroq, foydalanuvchilar printerlar va kutubxonalardan ballarni buyurtma qilishda nomuvofiqliklarga duch kelishlarini bilishlari kerak, chunki ular ko'pincha eski va turli mamlakatlardan.

#### Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

- 1.Krasnousov P. D., Shoev F. I. Lui Brayl: tarixiy va biografik insho / P. D.
- 2.Krasnousov, F. I. Shoev; Vseros. ko'rlar haqida. - 2-nashr, qo'shimcha. - M. : VOS, 1976. - 59 p. : kasal.
- 3.Bry, Louis // Brockhaus va Efronning entsiklopedik lug'ati: 86 jildda (82 jild va 4 ta qo'shimcha). - Sankt-Peterburg, 1891. - T. IVa. - S. 550.
- 4.Brayl, Bri Louis // Katta Kavkaz - Buyuk Kanal. - M.: Buyuk rus entsiklopediyasi, 2006. - S. 151. - (Buyuk rus entsiklopediyasi: bosh muharrir Yu. S. Osipov; 2004-2017, 4). — ISBN 5-85270-333-8.
- 5.Prevost M. Braille (Luis) / M. Prevost // Dictionnaire de biographie française: M. Prevost, et Roman d'Amat, ; avec le concours de nombreux collab.. - Parij:
- 6.Letouze et Ané, 1956. - V. 7: Bournonville - Cayrol. - polkovnik. 138.-1528 to'plam.

